

AGNIESZKA SZCZYGIELSKA

KONFLIKT HYBRYDOWY – ANALIZA PORÓWNAWCZA ŹRÓDEŁ WIEDZY O ZJAWISKU

HYBRID CONFLICT – ANALYSIS COMPARING SOURCES OF KNOWLEDGE ABOUT THE PHENOMENON

Abstract. Nowadays the priority key to gaining an advantage is the information possessed and acquired, as well as the knowledge created, as well as the ability to use it. The knowledge consciously developed by the officers of the Polish Army is a resource to which special attention should be shown. This is especially important in situations of military threat and the ongoing hybrid war in the east. In order to find out the preferences regarding the sources of expanding their knowledge by officers, research was carried out using the diagnostic survey method, where the tool was a questionnaire. The research results illustrate the sources of knowledge about hybrid conflict, barriers to obtaining information and information distortions in the cognitive process.

Keywords: hybrid conflict; hybrid operation; hybrid war; security; information; knowledge; building knowledge resources.

WPROWADZENIE

Postęp techniczny, niewątpliwie jako kluczowy i dodatkowo związany z kolejnymi nowoczesnymi rozwiązaniami w zakresie telekomunikacji cyfrowej skutkuje rozwojem w wielu dziedzinach funkcjonowania instytucji i całych państw. To z kolei stwarza znakomite możliwości i pole rozwoju dla innowacyjnych koncepcji, systemów oraz sposobów w zakresie prowadzenia walki. Zmiany są obserwowane również na arenie międzynarodowej w aspekcie konfliktów zbrojnych. Kolejne, nowe rodzaje zagrożeń generują kolejne formy konfliktów, procedur działań militarnych i nietradycyjnych formuł walki czy postępowe sposoby rozpoznawania i eliminacji potencjału bojowego przeciwnika.

Dr hab. AGNIESZKA SZCZYGIELSKA – Akademia Sztuki Wojennej, Wydział Zarządzania i Dowodzenia; adres do korespondencji: Al. Gen. Antoniego Chruściela „Montera” 103, 00-910 Warszawa; e-mail: a.szczygielska@akademia.mil.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8753-9484>.

Świadomość istnienia różnego rodzaju zagrożeń wśród społeczeństwa, możliwości reakcji na nie i rozeznania w obecnej sytuacji powodują wzrost racjonalnego postępowania i działania w środowisku cywilnym. Posiadanie rzetelnych informacji i na tej podstawie budowanie tworzenie czystej formy wiedzy sprawia, że budujące się społeczeństwo wiedzy jest przygotowane na różne warianty i scenariusze rzeczywistości i zna konsekwencje każdego z nich. Źródła jednak pozyskiwanych informacji celem poszerzania swojej wiedzy powinny być starannie weryfikowane i krytycznie traktowane.

W odniesieniu do powyższego świadomość nowych koncepcji zagrożeń, typów konfliktów i generacji wojen powinna utrzymywać się na wysokim poziomie, tym bardziej wśród osób związanych z siłami zbrojnymi, instytucjami bezpieczeństwa i obronności państwa. Posiadana dotychczas wiedza winna być wzbogacana o wartościowe informacje, pozyskiwane z wiarygodnych źródeł. Można zakładać, że oficerowie zdobywając ją z tychże cenionych naukowo źródeł, rozbudowują swoje kompetencje i czynią zasoby swojej wiedzy cenniejszymi, co powodować powinno w konsekwencji systemowe postrzeganie problematyki zagrożeń i obronności. To w rezultacie zbuduje w perspektywie czasowej doświadczoną i wykwalifikowaną kadrę dowódczą i sztabową na potrzeby zapewniania większego poziomu bezpieczeństwa państwa.

W opracowaniu podkreślono zatem rolę świadomego i umiejętnego poszerzania osobowych zasobów wiedzy na rzecz tworzenia jak najbardziej trafnych scenariuszy przyszłości w Siłach Zbrojnych, szczególnie w odniesieniu do konfliktów o charakterze hybrydowym.

W 2022 roku badaniu dotyczącemu problematyki konfliktu hybrydowego zostało poddanych 62. oficerów na wysokich stanowiskach służbowych. Narzędzie badań stanowił krótki i treściwy kwestionariusz ankiety. Oficerowie anonimowo wypełnili kwestionariusze zawierające kluczowe zagadnienia (z punktu widzenia autorki opracowania), służące poznaniu ich opinii. Respondenci ankiety to oficerowie, którzy uczestniczyli w specjalistycznych kursach organizowanych w Akademii Sztuki Wojennej. Z tego czterdziestu z nich brało udział w Wyższym Kursie Operacyjno-Strategicznym (WKOS), zaś 22. w Podyplomowych Studiach Polityki Obronnej (PSPO).

Celem artykułu jest w związku z powyższym przedstawienie preferencji respondentów w zakresie wykorzystania źródeł wiedzy służących poszerzaniu swojej wiedzy w odniesieniu do oficerów starszych. Ponadto, w efekcie przeprowadzonych badań ustalono dominujące kierunki postrzegania badanej problematyki. Jest to o tyle istotne, że badania przeprowadzono przed atakiem Rosji na Ukrainę (respondenci WKOS) oraz po rosyjskiej agresji na Ukrainę (respondenci PSPO).

ISTOTA KONFLIKTU HYBRYDOWEGO JAKO ZAGADNIENIA STAŁE AKTUALNEGO

W kontekście kolejnych zmian społecznych, gospodarczych i politycznych, rozwoju technologicznego oraz przebiegu wydarzeń za granicami kraju, wiele osób poszukuje dla siebie najbardziej odpowiednich źródeł uzupełniania swoich wiadomości na określone tematy. Osoby poszukując informacji na co dzień, zaczynają często od źródeł mniej naukowych, ale za to bardziej przystępnych językowo umożliwiających zrozumienie istoty problemu. Jak wykazują badania i obserwacje społeczne, niestety odbiorcy informacji rzadko sięgają do merytorycznych i naukowych publikacji.

Internet w postaci portali internetowych oraz media społecznościowe stają się w społeczeństwie informacyjnym głównym źródłem budowania wiedzy o całym świecie. Instytut Badań Internetu i Mediów Społecznościowych (IBIMS) w partnerstwie z Instytutem Badań Rynkowych i Społecznych (IBRIS) przeprowadził badanie preferencji Polaków dotyczące źródeł, z których zdobywają informacje tworząc swoją wiedzę na temat zjawisk zachodzących w Polsce i na świecie. Na pierwszym miejscu, deklarowane przez prawie 61% respondentów, były portale internetowe, 42% za główne źródło uznało telewizję TVN. Niedużo mniej, bo prawie 40% stwierdziło, iż korzystają z informacji prezentowanych głównie w wiadomościach POLSAT. Porównywalnie, bowiem niemalże 39% Polaków poszukując informacji sięga do mediów społecznościowych. Analizując wyniki raportu można dostrzec, że formy internetowych wiadomości są dominujące wśród osób do 50. roku życia. Co znamienne, tylko kilkanaście procent badanych zadeklarowało prasę jako swoje główne źródło pozyskiwania informacji¹. Niewątpliwie wynika to z dostępności źródeł internetowych, prostoty przekazu i syntetycznych ujęć tematów, jednak równocześnie wnioski z analizowanej sytuacji pozwalają na postawienie tezy, że wzrasta ryzyko pozyskania przez odbiorców informacji ograniczonej (niepełnej), przekształconej, nierzetelnej, a nawet nieprawdziwej.

Warto sięgnąć do raportu sprzed kilku laty ukazującego badanie pluralizmu mediów z perspektywy użytkownika, stosujące zarówno metody ilościowe, jak i jakościowe. Już wówczas widoczna była tendencja, iż młodszy użytkownicy mediów czerpali informacje w głównej mierze z mediów społecznościowych, a dojrzałsi użytkownicy – z telewizji i radia, podkreślając istotność wiarygodności

¹ Omawiana tematyka jest tematem badań zamieszczonych w opracowaniu: *Raport – Źródła informacji Polaków*, <https://ibims.pl/wp-content/uploads/2021/01/Raport-IBIMS-IBRIS-Zrodla-informacji-Polakow.pdf> [dostęp: 11.11.2022].

pozyskiwanych wiadomości. Co może martwić, otóż ponad 30% społeczeństwa nie czyta regularnie prasy, co jest negatywnym zjawiskiem, bowiem z pewnością czytanie prasy poszerza horyzont myślowy, ukazuje inne perspektywy na znane zjawiska społeczne, gospodarcze i polityczne oraz pomaga uporządkować swoje spostrzeżenia i opinie².

Również w badaniach naukowych w tym samym czasie kluczową cechą jakościową informacji okazała się jej aktualność, następnie rzetelność (więcej: Zarańska, 2016, s. 179).

Umiejętność zdobywania informacji oraz zdolność jej selekcjonowania jest w czasach ogromnej dezinformacji i pseudoinformacji zdolnością niezwykle użyteczną i cenioną. Z tego względu wybiórcze i staranne oraz świadome dobieranie źródeł i kanałów informacyjnych jest tak bardzo istotne. Doskonała jakościowo informacja wymaga niekiedy większego wysiłku i starań ze strony jej odbiorcy, jednak ostateczna jej wartość i wiarygodność oddają w wielokrotność poniesione na to wysiłki, bowiem o wiele więcej aktywności wymaga w późniejszym czasie weryfikacja nieprawdziwych lub sprostowanie pseudoinformacji i dezinformacji, aniżeli zaangażowanie do zdobycia rzetelnych wiadomości z cenionych źródeł.

Z tego względu, że dezinformacja, pseudoinformacja oraz szeroko rozpowszechniane fake newsy³ zaburzają odbiór wielu wydarzeń, kształtując nieprawidłowe zasoby wiedzy, podejmowane są próby ich wykrywania i weryfikacji. W tym celu powstał projekt DISSIMILAR (DetectIon of fake newS on Social Media pLATfoRms)⁴, który pozwoli wykrywać i blokować rozprzestrzenianie się fałszywych wiadomości na platformach mediów społecznościowych. Jest on realizowany przez Politechnikę Warszawską (Polska), Okayama University (Japonia) i Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya (Hiszpania). Automatyczna weryfikacja treści usprawni walkę z dezinformacją poprzez wykorzystanie możliwości sztucznej inteligencji. Na straży prawdy w wirtualnym świecie stają naukowcy, którzy wykorzystują technologię znaków wodnych (cyfrowego znakowania treści), informatyki śledczej, a także uczenia

² Raport całościowy z badania: *Różnorodność treści informacyjnych w Polsce z perspektywy użytkownika*, opracowanie dla Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji przygotował zespół Centrum Badań Marketingowych INDICATOR pod kierownictwem prof. dr. hab. Jana Garlickiego z dnia 30 października 2015 roku, <https://www.gov.pl/attachment/b8c40008-8d74-440f-94ff-691fce1467b9> [dostęp: 3.03.2023].

³ Ostatnie badania wykazały, że 81% Polaków spotkało się z dezinformacją, a 82% z fake newsami. Co wcześniej podniesiono, bardziej na fake newsy podatni są młodzi ludzie przed 35 rokiem życia. Więcej: Raport: *Dezinformacja oczami Polaków*, DIGITALPOLAND, 2022, <https://digitalpoland.org/publikacje/pobierz?id=4f2e2116-82a6-47b5-a984-801b5e704b56> [dostęp: 3.03.2023].

⁴ Tekst projektu dostępny: *Projekt DISSIMILAR*, <http://dissimilar.ii.pw.edu.pl/> [dostęp: 14.10.2022].

maszynowego. W ramach tego międzynarodowego projektu naukowcy budują algorytmy, które będą stanowić tamę przed zalewem fake newsów. W walkę z nieprawdziwymi informacjami w przestrzeni publicznej zaangażowała się Unia Europejska.

W tej kwestii także Komisja Europejska podjęła szereg inicjatyw, w tym przyjęła nowy, zaostrzony kodeks postępowania w sprawie dezinformacji. Zobowiązuje on branżę internetową między innymi do usuwania z sieci fałszywych kont i blokowania dochodów z fake newsów. Sam kodeks postępowania dotyczący dezinformacji powstał z inicjatywy Komisji już w 2018 roku. Podpisało go wówczas 16 firm internetowych, w tym duże platformy, jak Google, Twitter czy Meta (wtedy pod nazwą Facebook). Było to pierwsze tego typu porozumienie na świecie między legislatorami a branżą internetową, zobowiązujące do walki z dezinformacją. Prace nad zaostrzeniem dotychczasowych regulacji w sprawie walki z dezinformacją przyspieszyła fala nieprawdziwych doniesień po wybuchu pandemii koronawirusa, a później zalew fake newsów dotyczących wojny w Ukrainie⁵. Zmodyfikowany kodeks ma usunąć niedociągnięcia poprzedniej wersji. Po pierwsze – kodeks umożliwia rozszerzenie uczestnictwa w porozumieniu także na mniejsze firmy, a nie jedynie duże platformy. Po drugie – zobowiązuje on też branżę do tzw. demonetyzacji fake newsów, czyli blokowania możliwości zarabiania na rozpowszechnianiu dezinformacji. W praktyce oznacza to, że podmioty przekazujące nieprawdziwe informacje nie będą np. mogły czerpać korzyści z przychodów z umieszczonych przy tych materiałach reklam. Ma to zniechęcić do szerzenia nieprawdziwych treści. Po trzecie – poza koniecznością usuwania lub blokowania nieprawdziwych treści, platformy i firmy zobowiązały się również do kasowania lub zawieszania fałszywych kont i botów rozprzestrzeniających dezinformację (*Koniec zarabiania na fake newsach*).

Aby znaleźć rzetelne informacje na poszukiwany temat, należy wykazać się elastycznością i tolerancją względem różnych podejść i określeń w ramach przedmiotowego zjawiska. Osoby doświadczone w dziedzinie obronności

⁵ Dla przykładu – w internecie opublikowano video, na którym rosyjscy żołnierze w imprezowym nastroju tańczą tuż przed wyjazdem na wojnę z Ukrainą. Miejsce, w którym nakręcono te ujęcia, wygląda jak stacja metra, i tak właśnie jest, lecz poza tym, niestety, nic się nie zgadza z opisem filmu. Wyszukując bowiem po zrzutach ekranu, można trafić na starszą wersję tego klipu, a w Google Maps zobaczyć zdjęcia stacji metra, pokazanej w tym filmie. Znajduje się ona w Uzbekistanie, a nie w Rosji. Jak się okazuje, nagranie to pochodzi z 2018 roku i przedstawia uzbecki zespół wojskowy na koncercie w metrze w stolicy Uzbekistanu, Taszkencie – zob. *Fałszywe nagrania z wojny na Ukrainie*, <https://www.dw.com/pl/fa%C5%82szywe-nagrania-z-wojny-na-ukrainie-sprawdzamy-fakty/a-60927279> [dostęp: 22.02.2022].

i bezpieczeństwa kraju posiadają już zgromadzone zasoby informacyjne na aktualne tematy z międzynarodowych wydarzeń. Zbudowana wiedza z omawianego zakresu wymaga jednak tego, aby ją stale uzupełniać, nadbudowywać i aktualizować. W tej sytuacji bardzo istotne jest źródło, na podstawie którego zostaje kształtowana wiedza. Przyjęto zatem założenie, iż respondenci – oficerowie starsi (stopnie wojskowe: podpułkownik i pułkownik) posiadają wymagane stanowiskiem informacje oraz świadomość, a równocześnie dążą także do poszerzenia i wzbogacenia swojej wiedzy, więc szukają źródeł jej budowania lub rozwijania tej posiadanej.

Problematyka budowania wiedzy osobowej na temat konfliktu hybrydowego na pozór w specyfice swojej znanego, jest jednak trudna i wymaga ogromnej ostrożności (czujności) pod kątem prawdziwości pozyskiwanych informacji.

Na podstawie wyników kwerendy literatury można stwierdzić, że teoria wojny hybrydowej jest obecna w wielu publikacjach. Jej początki dostrzegalne są już u progu lat dziewięćdziesiątych w opracowaniach publikowanych w Stanach Zjednoczonych, a dotyczących wykorzystywania doświadczeń z działań wojennych w Indochinach oraz misjach wojskowych w Iraku i Afganistanie. Za prekursora amerykańskiej teorii wojny hybrydowej uznaje się naukowca Thomasa R. Mockaitisa, który w latach 1990-1995 analizował kampanie ekspedycyjne i wojenne Wielkiej Brytanii w walce kolonialnej.

Zagadnienie wojny hybrydowej jest w wyraźny sposób dostrzegalne w opracowaniu *Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare* Williama J. Nemetha z roku 2002. Autor skoncentrował się w głównej mierze na przypadku Czeczenii i wiedzę tę w cenny sposób ubogacił drugą częścią książki, gdzie zawarł szersze konkluzje i wnioski ze swoich przemyśleń i analizowanego przypadku (Nemeth, 2002, s. 71 nn.). Ciekawe badania prowadził również Frank G. Hoffman, który w cenionym w wojskowym środowisku opracowaniu *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars* uznał, że wojny hybrydowe w swojej istocie łączą śmiertelność konfliktu państwowego z przewlekłym i wręcz fanatycznym zapalem nieregularnych działań wojennych, a termin „hybrydowy” obejmuje zarówno organizację, jak i środki wykorzystywane w takich wojnach. Organizacyjnie mogą one przyjąć hierarchiczną strukturę polityczną w połączeniu z zdecentralizowanymi komórkami lub połączonymi w sieć jednostkami taktycznymi. Pod względem formy i zastosowania jej charakter także będzie łączony, bowiem przyszli przeciwnicy będą wykorzystywać dostęp do nowoczesnych zdolności wojskowych, jak też promować przedłużające się rebelie, wykorzystywać zasadzki, improwizowane ładunki wybuchowe oraz przymusowe zamachy i morderstwa (Hoffman, 2007, s. 28).

Innym znanym badaczem tematu, którego publikacja zaoferuje ogląd omawianych działań w kontekście historycznym i porównawczym względem innych typów konfliktów, jest Peter R. Mansoor. Autor analizując perspektywiczny rozwój technologiczny podkreśla, że hybrydowe działania wojenne stają się coraz bardziej niebezpieczne w wyniku rozprzestrzeniania się zaawansowanej broni, a nieregularne siły coraz bardziej uzbrojone w najnowszą broń i technologię, stają się coraz trudniejszym przeciwnikiem w walce (Murray i Mansoor (red.), 2012, s. 16).

O pojęciu wojny hybrydowej wspomina się też często w literaturze przedmiotu przy omawianiu wojny między Hezbollahem a Izraelem z 2006 roku, i w tym przypadku cenne informacje inspirujące do dalszych rozważań można uzyskać z interesującej publikacji na ten temat *Iranian and Hezbollah Hybrid Warfare Activities: A Small Wars Journal Anthology* w opracowaniu D. Dilegge'a, A. Keshavarza i J. Bunkera. Podkreślono tutaj wyraźnie, że taktyki stosowane w wojnie hybrydowej są trudne do pokonania, bowiem państwowym siłom zbrojnym wielu krajów wciąż brakuje elastyczności, tym bardziej że natura nowoczesnego społeczeństwa jest taka, iż wojna hybrydowa rozgrywa się na trzech odrębnych polach bitew: konwencjonalnym, wśród rdzennej ludności w strefie konfliktu i wśród społeczności międzynarodowej (Dilegge, Keshavarz i Bunker (red.), 2016, s. 480). Pamiętać należy, że w analizowanej wojnie stosowano zarówno wspomniane działania o charakterze konwencjonalnym, partyzantkę, działania sił nieregularnych, działania psychologiczne, informacyjne, jak i te mające znamiona przestępczych.

Przy budowaniu zaplecza wiedzy z zakresu konfliktu hybrydowego nie wolno zapomnieć o jednej z kluczowych postaci, jaką jest generał Walerij Gierasimow, Szef Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, który w 2013 roku w Akademii Nauk Wojskowych przedstawił plan wojny XXI wieku (Jones, 2021). Podkreślił, że zmieniły się reguły wojny, a rola niemilitarnych sposobów osiągnięcia celów politycznych i strategicznych wzrosła⁶. Tezy rosyjskiego generała zostały nieco zmodyfikowane przez dwóch wojskowych, którymi byli Siergiej Bogdanow i Siergiej Czekinow. W 2013 roku zaprezentowali swoje spojrzenie i koncepcję wojny nowej generacji. Istotną rolę przypisali wówczas wykorzystaniu „potencjału protestu”, działaniom sił specjalnych oraz powszechnemu zastosowaniu nowoczesnych rozwiązań technologicznych w postaci broni precyzyjnego rażenia (Wojnowski, 2015, s. 13).

⁶ Wypowiedź dostępna jest na stronie: Valery Gerasimov, *The Value of Science in Prediction*, *Military-Industrial Kurier*, February 27, 2013, <https://inmoscowsshadows.wordpress.com/2014/07/06/the-gerasimov-doctrine-and-russian-non-linear-war/> [dostęp: 7.12.2021].

Zagadnienie wojny hybrydowej można także odnaleźć w znowelizowanej doktrynie wojennej Federacji Rosyjskiej z 2014 roku (Szczygielska, 2018, s. 195-210). Warto wspomnieć, że w lutym 2022 roku opublikowano kolejną nową wspólną doktrynę wojenną Białorusi i Rosji. Za bardzo istotne uznane zostały właśnie zagrożenia hybrydowe, a jako kluczowe niebezpieczeństwa wskazano te związane z wojną informacyjną i cyberzagrożeniami. Jak pokazuje rzeczywistość, do arsenału wojny hybrydowej można dodać szantaż energetyczny i prawdopodobnie także wykorzystanie wojny zastępczej (ang. *proxy war*), gdzie państwem pośredniczącym w konflikcie rosyjsko-ukraińskim jest właśnie Białoruś.

Aby przygotować się na konsekwencje działań o charakterze hybrydowym, specyfika tworzonych scenariuszy będzie wielowarstwowa i wielowątkowa, bowiem scenariusze będą musiały objąć działania w wielu wymiarach na polach walki, w licznych formach oraz wariantach. Tworzenie scenariuszy w zakresie obronności i bezpieczeństwa jest przedsięwzięciem niezwykle trudnym (Markiewicz (red.), 2019). Naukowcy w USA wskazali na sześć zasadniczych wyzwań, z którymi przyszło się zmierzyć i które mocno utrudniały na przestrzeni lat wykonywanie efektywnego planowania scenariuszowego w Pentagonie. Wspomniane trudności i dylematy można ująć w kolejne punkty, charakteryzujące złożoność podejmowanych działań planistycznych (Fitzsimmons, 2018):

- prawdopodobieństwo kontra wiarygodność jako odpowiednie współczynniki planowania,
- analiza wysokiej rozdzielczości niewielkiej liczby przypadków w porównaniu z analizą w niskiej rozdzielczości dużej liczby przypadków,
- długie, uporządkowane ramy czasowe, służące do opracowywania i analizy danych, w przeciwieństwie do potrzeby reagowania na wskazówki od starszych liderów,
- przejrzysty i oparty na współpracy proces względem innowacyjnego badania i odkrywania nowych koncepcji i możliwości,
- odpowiedniość (zgodność) planów operacyjnych w porównaniu ze scenariuszami jako podstawą planowania sił i generowania „wymagań”,
- prerogatywy cywilnego planowania wytycznych a planowanie militarne (sztuka wojenna).

Istotnym wydarzeniem podkreślającym dużą rangę omawianego typu konfliktów i wojen, było pod koniec 2017 roku otwarcie Centrum Przeciwdziałania Zagrożeniom Hybrydowym w Helsinkach⁷, a wcześniej Centrum Doskonalenia

⁷ Informacje na temat Centrum dostępne są na stronie: *The Helsinki Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats*, <http://hybridcoe.ru/> [dostęp: 22.06.2022].

Obrony NATO przed Cyberatakami w Tallinie⁸ oraz Centrum Eksperckiego NATO ds. Komunikacji Strategicznej⁹. Dwie ostatnie instytucje są odpowiedzialne za merytoryczne wsparcie Sojuszu w walce podczas wojny hybrydowej, a informacje zamieszczane na stronach tych instytucji i ich publikacje stanowią interesujący i sprawdzony merytorycznie materiał analiz oraz zdobywania informacji.

ŹRÓDŁA TWORZENIA INDYWIDUALNEJ WIEDZY O KONFLIKCIE HYBRYDOWYM PRZEZ OFICERÓW WOJSKA POLSKIEGO

Temat wojny hybrydowej jest tematem nie tylko naukowym, ale i specjalistycznym, a z merytorycznego punktu widzenia także specyficznym, bowiem związanym ze sferą obronności i bezpieczeństwa państwa, zatem zawierającym niecodzienne treści dla wielu osób.

Źródłem informacji o istocie, założeniach, genezie i całej historii kształtowania się zjawiska wojny hybrydowej mogą być dla każdego odbiorcy inne nośniki. Jednak większość współczesnego społeczeństwa w dobie powszechności dostępu do Internetu (o czym wcześniej wspomniano), różnorodnych form prezentacji informacji, swobody jej przesyłu, dostępu do różnych jej form, korzysta z Internetu jako źródła podstawowego. Źródła internetowe są w treści niniejszego opracowania szeroko rozumiane, począwszy od publikacji on-line, poprzez fora, wspólnoty praktyków, video-dyskusje sieciowe, webinary, podcasty, blogi, a kończąc na formalnych i oficjalnych stronach państwowych i międzynarodowych instytucji, w których zainteresowaniu znajduje się przedmiotowy temat. Część społeczeństwa, która posiada szerszą wiedzę w obszarze zagadnień politycznych i militarnych, ma świadomość, że cenne źródło informacji mogą stanowić czasopisma specjalistyczne, jak również doświadczone w tym temacie osoby – szczególnie wojskowi, a także naukowcy zajmujący się tym tematem i pochodną problematyką. Wydaje się, że podczas spotkań, wykładów, sympozjów i konferencji czy z treści publikacji wymienionych powyżej osób można uzyskać najbardziej rzetelne wiadomości, aby poszerzyć posiadaną już wiedzę. Skorzystanie z tego źródła wymaga jednak wysiłku intelektualnego i niejednokrotnie odwagi, lecz równocześnie wydaje się skutecznym sposobem na rozbudowanie najbardziej solidnych i rzetelnych zasobów wiedzy.

⁸ *Centrum Doskonalenia NATO; The NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence*, <https://ccdcoe.org/> [dostęp: 22.06.2022].

⁹ Więcej informacji na ten temat: *NATO Strategic Communications Centre of Excellence*, <https://www.stratcomcoe.org/> [dostęp: 22.06.2022].

W odniesieniu do powyższych obserwacji interesujące wydało się autorce naukowe zweryfikowanie wspomnianych prawidłowości na grupie dobrze wykształconych oficerów, mających doświadczenie w dowodzeniu i kierowaniu strukturami wojskowymi. Zasadne było zapytać respondentów, które tematy konfliktu hybrydowego bardziej lub mniej szczegółowo, ale jednak znają, a poprzez pełnioną służbę interesują się tym zagadnieniem. Badania przeprowadzono w wybranej grupie oficerów starszych uczestniczących w kursach i studiach wojskowych w Akademii Sztuki Wojennej.

W badaniach szukano opinii na temat postawionych następujących kwestii:

- Z jakich źródeł oficerowie starsi budują swoje zasoby wiedzy o konflikcie hybrydowym i uzupełniają posiadaną wiedzę w tym zakresie?
- Czy i co zmienia się w postrzeganiu wiarygodnych źródeł czerpania informacji i kształtowania wiedzy na temat konfliktów hybrydowych?
- Jakie informacje według badanych są najczęściej zamieszczane w ogólnodostępnych przekazach?
- Z jakimi utrudnieniami spotykają się oficerowie w momencie poszerzania swojej wiedzy w omawianym temacie?

Uzupełnienie pozyskanych wyników badań prezentowanych w dalszej części opracowania stanowiły także wywiady eksperckie, jak również analiza literatury oraz obserwacja niestandardyzowana prowadzona podczas działalności dydaktycznej i naukowej.

Na początku 2022 roku poddano badaniu kwestionariuszowemu przy wykorzystaniu narzędzia ankiety czterdziestu oficerów kursu wojskowego WKOS (Wyższy Kurs Operacyjno-Strategiczny). Były to osoby o stopniu: 1 – major, 36 – podpułkownik, 1 – pułkownik, 2 – brak danych. Zadano im cztery kluczowe – z autorskiego punktu widzenia – pytania dotyczące pozyskiwania osobistej wiedzy na temat konfliktów hybrydowych.

Pierwsze pytanie w brzmieniu: *W jakim stopniu ocenia Pani/Pan wartość informacyjną niżej wskazanych źródeł wiedzy o konflikcie hybrydowym?* ustalało poziom wartości informacyjnej wybranych źródeł. Przeprowadzone badania wykazały, że najwyżej cenione w tym względzie są książki, następnie zajęcia dydaktyczne i wiedza podczas nich przekazywana, w dalszej kolejności czasopisma specjalistyczne, publikacje naukowe oraz ukierunkowane tematycznie – wortale internetowe. Najmniej cenione w zakresie jakości przekazywanych informacji i przyswajanej wiedzy były: czasopisma ogólnodostępne, audycje telewizyjne, następnie blogi internetowe, fora internetowe i audycje radiowe oraz serwisy społecznościowe.

Kolejne pytanie brzmiało: *Które z niżej wskazanych informacji o konflikcie hybrydowym w Pani/Pana opinii były najczęściej przekazywane?* Istotą rozpatrywanego w tym pytaniu problemu było określenie zbioru informacji najczęściej prezentowanych podczas konfliktu hybrydowego. Badania wykazały, że wiedza, którą respondenci mogli pozyskać na podstawie zgromadzonych informacji, dotyczyła w głównej mierze ogólnego przebiegu konfliktu oraz opisu (rekonstrukcji faktograficznej) wybranego zdarzenia. W mniejszym zakresie mogli pozyskać informacje na temat: uwarunkowań konfliktu, charakterystyki działania stron i niezwykle rzadko charakterystyki sprzętu bojowego.

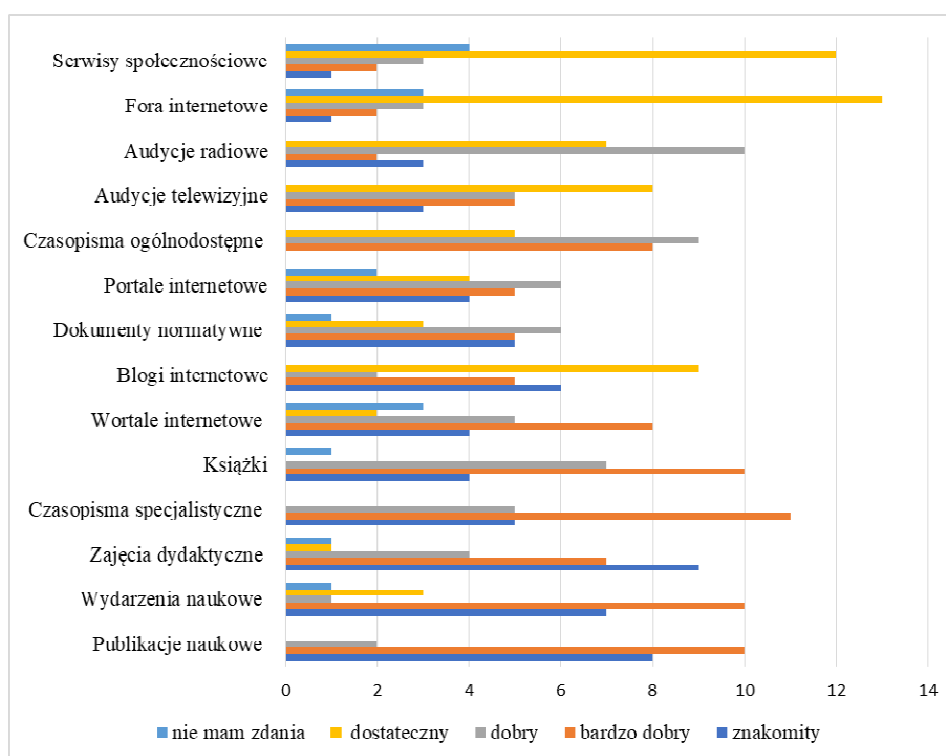
Następnym rozwiązywanym zagadnieniem było ustalenie poziomu zniekształceń informacji. Problem ujęto w postaci pytania: *Jakie zniekształcenia informacji o konflikcie hybrydowym w Pani/Pana opinii występowały najczęściej?* Wyniki uzyskanych odpowiedzi wskazują, że przy woli (zamiarze) tworzenia osobistej wiedzy dotyczącej konfliktu hybrydowego najczęściej respondenci wskazywali na rozpowszechnianie danych przekręconych, niedokładnych, zmanipulowanych. Na kolejnym miejscu była redundancja informacji, która powodowała trudność wybrania tych kluczowych. Oficerowie wskazali, że najrzadziej spotkali się ze stosowaniem specjalistycznego nazewnictwa niezrozumiałego dla potencjalnego odbiorcy.

Ostatnim pytaniem, na które odpowiadali respondenci, było: *Jakie w Pani/Pana opinii występują bariery w zakresie przekazywania wiedzy o konflikcie hybrydowym?* Według udzielonych odpowiedzi, barierą odgrywającą największe znaczenie jest brak upowszechniania wiedzy z zakresu konfliktu hybrydowego. Podobnie istotną barierą w opinii respondentów był brak dokładnych i rzetelnych informacji. Są to niewątpliwie blokady i utrudnienia, które komplikują możliwość opracowania rzetelnych i sprawdzonych zasobów wiedzy na przedmiotowy temat, tym bardziej że budzi on wiele rozbieżnych opinii i tworzy szereg sposobności do przekazywania nieprawdziwych informacji celem wprowadzenia zamętu terminologicznego lub zyskania uwagi i skierowania jej na kwestie mało istotne. Najmniej dostrzegalną barierą był według badanych wydłużony przepływ informacji.

W połowie roku 2022 temu samemu badaniu poddano 22. oficerów uczestniczących w kursie PSPO (Podyplomowe Studia Polityki Obronnej), które przeznaczone są dla oficerów przewidywanych w przyszłości do objęcia stanowisk generalskich. Badania przeprowadzono już po rosyjskiej agresji, a zatem przyjęto, iż znajomość zjawiska była większa u respondentów niż w poprzedniej grupie badawczej.

Udzielone odpowiedzi na pierwsze pytanie: *W jakim stopniu ocenia Pani/Pan wartość informacyjną niżej wskazanych źródeł wiedzy o konflikcie*

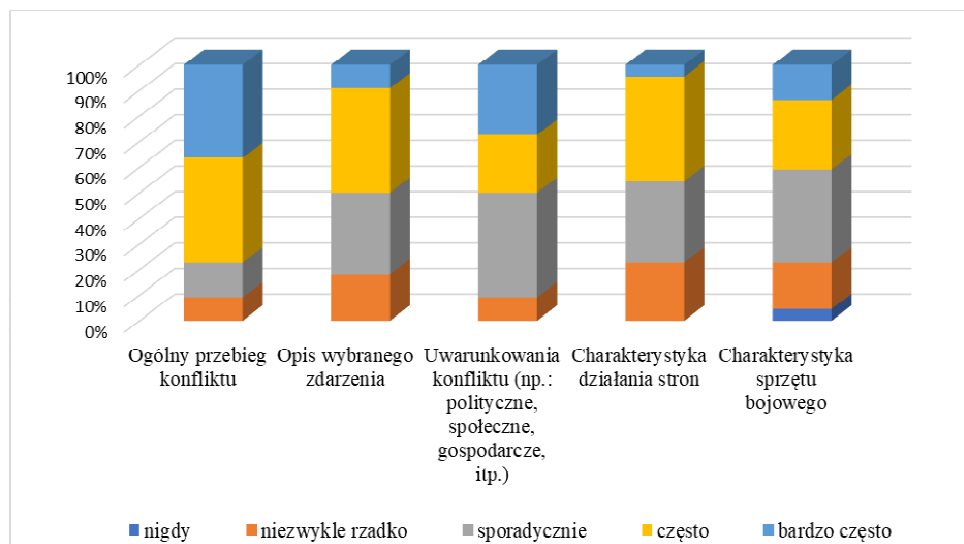
hybrydowym? kształtowały się następująco (wykres 1): najbardziej doceniane były publikacje naukowe w zakresie wydawnictw naukowych, wydarzenia naukowe takie, jak np. konferencje, seminaria, sympozja, zajęcia dydaktyczne, oraz czasopisma specjalistyczne, jak np. „Kwartalnik Bellona”, „Przegląd Sił Zbrojnych”. W porównaniu do oficerów WKOS i minionych kilku miesięcy od poprzedniego okresu badawczego (przed rosyjską agresją), wzrosło znaczenie merytorycznych i czysto naukowych oraz akademickich źródeł służących budowaniu wiedzy. Niezmiennie najniżej oceniane z punktu widzenia możliwości poszerzenia swojej wiedzy pozostały kolejno: audycje radiowe, fora internetowe i serwisy społecznościowe. Niewątpliwie jest to dobry trend i zjawisko, które wskazuje na wzrastającą wśród respondentów świadomość licznych niesprawdzonych informacji w analizowanych źródłach, częste fake newsy oraz możliwość przekazywania informacji toksycznych. Tym samym respondenci cenią bardziej źródła naukowe, dydaktyczne i ściśle merytorycznie ukierunkowane na poznawany problem.

Wykres 1. Wartość informacyjna wskazanych źródeł wiedzy o konflikcie hybrydowym

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

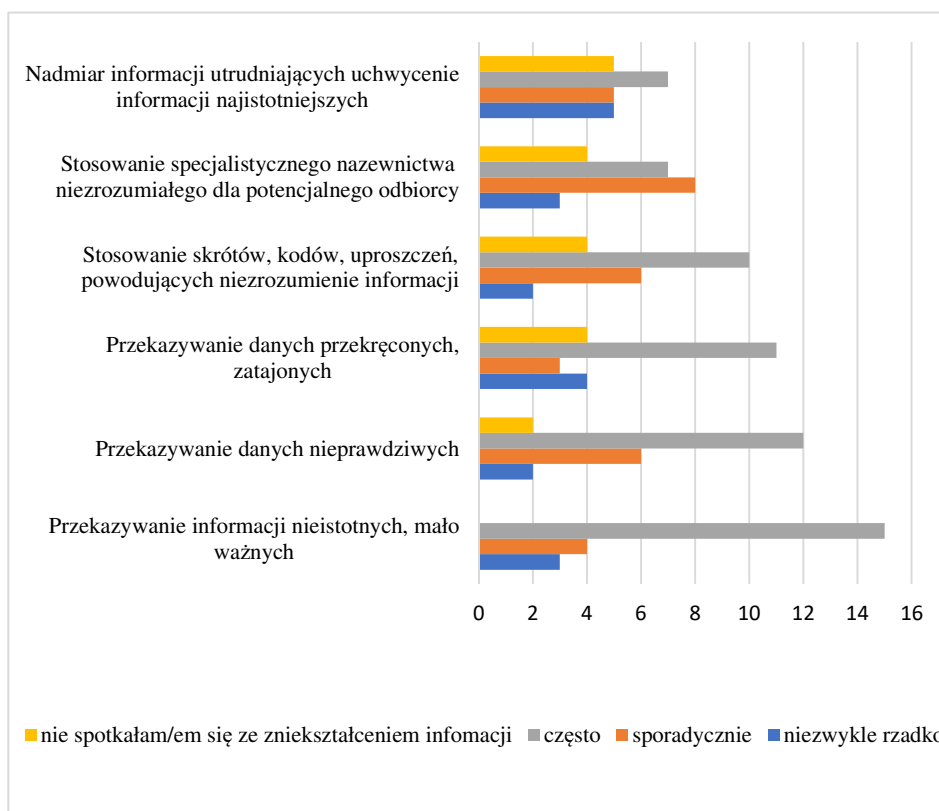
W odpowiedzi na pytanie: *Które z niżej wskazanych informacji o konflikcie hybrydowym w Pani/Pana opinii były najczęściej przekazywane?* uzyskano wyniki szczegółowe, które przedstawiono na wykresie 2. Dowodziły one, że oficerowie – podobnie jak w badaniu przeprowadzonym na WKOS – najczęściej mogli uzyskać możliwość poszerzenia swojej wiedzy w zakresie ogólnego przebiegu konfliktu i opisu wybranego zdarzenia. W mniejszym stopniu respondenci mieli możliwość uzyskać informacje odnośnie do uwarunkowań konfliktu, charakterystyki działania stron oraz charakterystyki sprzętu bojowego.

Wykres 2. Informacje o konflikcie hybrydowym, które były najczęściej przekazywane

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

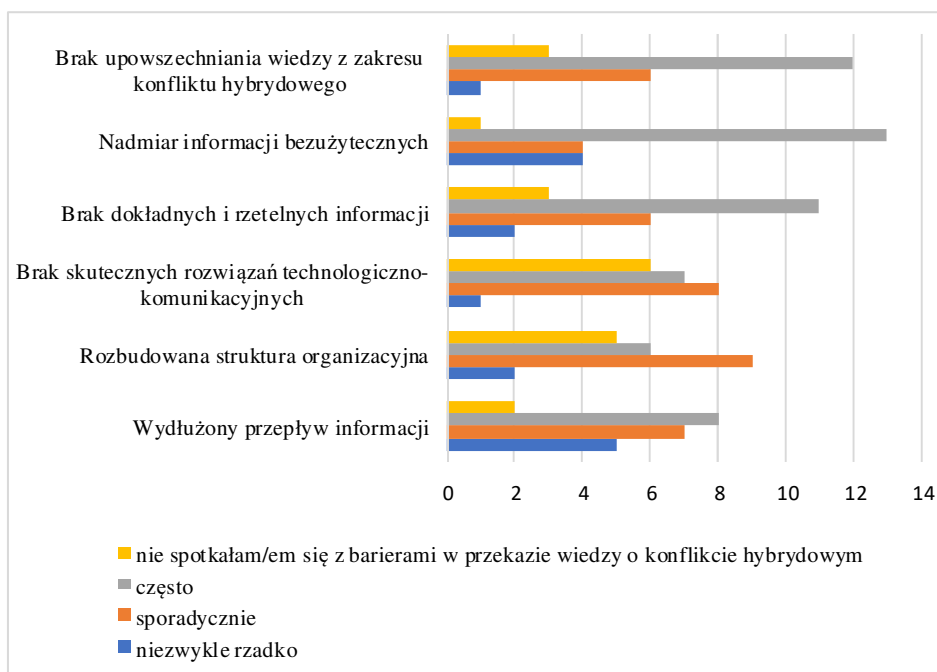
Interesujące dla celów poznawczych prowadzonych badań wydało się zagadnienie: *Jakie zniekształcenia informacji o konflikcie hybrydowym w Pani/Pana opinii występowały najczęściej?* (zob. wykres 3). Udzielone odpowiedzi wskazują, iż obecnie można spotkać się najczęściej z przekazywaniem informacji nieistotnych, błahych oraz w następnej kolejności nieprawdziwych. Częstość występowania takich praktyk lub ich dostrzegania wzrosła w porównaniu z poprzednimi badaniami przeprowadzonymi wcześniej wśród oficerów WKOS. Zaobserwowano także, iż nie tak często jak w poprzednio przedstawianych badaniach występowała redundancja informacji. Można dostrzec tendencję do ograniczania istotnych wiadomości i rozpowszechniania tych niezgodnych z rzeczywistością.

Wykres 3. Zniekształcenia informacji o konflikcie hybrydowym, które występowały najczęściej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

Interesujące okazały się wyniki odpowiedzi na pytanie: *Jakie w Pani/Pana opinii występują bariery w zakresie przekazywania wiedzy o konflikcie hybrydowym?* Ogół uzyskanych opinii zaprezentowano na wykresie 4. Analiza wyników wskazuje, że najczęściej spotkać się można z brakiem upowszechniania wiedzy z zakresu konfliktu hybrydowego oraz z nadmiarem informacji bezużytecznych (co w znaczeniu oficerów nasiliło się w ostatnich miesiącach; może to być spowodowane zamiarem zbudowania mgły informacyjnej i wprowadzenia pozorowanego potencjału wiedzy z danej dziedziny). Niezmiennie najrzadziej dostrzegalną barierą okazał się wydłużony przepływ informacji.

Wykres 4. Występujące bariery w zakresie przekazywania wiedzy o konflikcie hybrydowym

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

Jakość, ilość oraz treść informacji determinuje w znaczącym stopniu kolejne podejmowane działania. Warto przypomnieć, iż poczyniono założenie, w myśl którego badani oficerowie posiadając rdzenne zasoby informacyjne wzbogacają swoją wiedzę o nowe zagadnienia, i w ten sposób poszerzają spektrum tej wiedzy. Wszystko po to, aby w toku realizacji zadań służbowych podejmować optymalne decyzje i tworzyć najbardziej trafne rozwiązania. Wiedza to bowiem informacje przekonwertowane, które zostały zrozumiane w osobliwy i subiektywny sposób oraz posiadają już osobiste odwołanie powiązane z indywidualnym doświadczeniem i wiedzą wrodzoną. Informacja jest zatem niejako czynnikiem i wyznacznikiem zwiększającym świadomość oficerów o badanym zjawisku konfliktu hybrydowego, jego uwarunkowaniach i ewentualnych dalszych konsekwencjach.

WNIOSKI

W obecnych uwarunkowaniach tematyka wojny hybrydowej jest coraz bardziej istotna. Należy podkreślić, iż strategia hybrydowa opiera się na połączeniu jawnych i ukrytych działań wszystkich podmiotów i obejmuje pełne spektrum dziedzin dyplomatycznych, informacyjnych, wojskowych, gospodarczych, finansowych, wywiadowczych i prawnych. W tej sytuacji tym bardziej pozyskiwane informacje celem budowania wiedzy powinny pochodzić z merytorycznych i wiarygodnych źródeł oraz stanowić jak najpełniejszy zakres obrazu prowadzonych działań. Wówczas istnieje większa szansa, aby możliwie najlepiej przygotować się na różne warianty potencjalnej rzeczywistości.

Tworząc scenariusze wojny hybrydowej, należy uwzględnić szereg elementów, które obejmują w głównej mierze (Szczygielska, 2019, s. 44-57): militarne metody prowadzenia wojny hybrydowej (konwencjonalne działania zbrojne, działania nieregularne, akty terroryzmu), niemilitarne metody prowadzenia wojny hybrydowej (dużą aktywność służb specjalnych; działania ofensywne w cyberprzestrzeni; presję ekonomiczną, wielokierunkowe działania dyplomatyczne), działania propagandowo-informacyjne w wojnie hybrydowej, wywoływanie wewnętrznych konfliktów, terror oraz istotne aspekty środowiska operacji, a więc czy są na terenie państw punkty zapalne, słabe, źle funkcjonujące elementy państwowości/społeczeństwa/gospodarki, czy są mniejszości lub specyficzne grupy interesu – tworzenie lojalnych grup, poddanych służących agresorowi jednostek i żołnierzy.

Reasumując powyższe treści należy nakreślić, jakimi sposobami można doskonalić i usprawniać świadome budowanie wiedzy o konflikcie, wojnie hybrydowej i zagrożeniach hybrydowych. Warto to czynić poprzez:

- nieprzerwaną aktualizację posiadanej wiedzy, co kształtuje doświadczenie, umacnia intuicję dowódczą, zarządczą i merytoryczne rozpoznanie w temacie pozwalające tworzyć optymalne scenariusze ewentualnych wydarzeń oraz wpływa na rozwój świadomości sytuacyjnej;
- wzmacnianie przekonania, że niełatwe często zajęcia dydaktyczne i trudne do analizy materiały naukowe napisane oraz prowadzone przez naukowców, a także praktyków są cennym źródłem budowania wiedzy o nowych zagadnieniach – tutaj o zagrożeniach hybrydowych i całej istocie konfliktów hybrydowych;
- uświadamianie, że niezależnie od posiadanego stopnia wojskowego, tytułu naukowego, wieku itd. należy mieć szacunek i gotowość uczenia się od bardziej doświadczonych w danym zakresie;
- przekonanie, że żadne rozwiązanie bez zbudowania zaufania w społeczeństwie (względem państwa i względem siebie) nie będzie w stanie zagwarantować skutecznej obrony przez takimi zagrożeniami;

- przeświadczenie, że z faktu, iż zagrożenia hybrydowe są często tworzone na miarę słabych punktów atakowanego państwa, należy umacniać świadomość o tych lukach i niedoskonałościach wśród obywateli, aby nie nastąpił rozłam na linii ludzie – państwo;

- budowanie przekonania, że każdy kraj powinien posiadać własne wypracowane zrozumienie zbioru zagrożeń hybrydowych, które mogą zostać wymierzone przeciwko niemu, bowiem będą w dużej mierze bazowały na jego słabościach – zatem nie można ustalić bardzo szczegółowej, precyzyjnej i jednej definicji zagrożeń hybrydowych uniwersalnej dla wszystkich.

Kadry sił zbrojnych stanowiące fundament państwa i niewątpliwie warunkujące bezpieczeństwo kraju, powinny stać się priorytetem kierownictwa cywilnego i wojskowego resortu obrony narodowej w aspekcie inspirowania, rozwijania zasobów wiedzy i w efekcie wydobywania z ludzi ich największych możliwości, aby w ten sposób przekierować podejmowane wysiłki i wykorzystać posiadaną wiedzę w realizacji ustalonych zamierzeń strategicznych.

BIBLIOGRAFIA

- Dilegge D., Bunker J. i Keshavarz A. (red.) (2016), *Iranian and Hezbollah Hybrid Warfare Activities: A Small Wars Journal Anthology*, iUniverse.
- Falszywe nagrania z wojny na Ukrainie (26.02.2022), <https://www.dw.com/pl/fa%C5%82szywe-nagrania-z-wojny-na-ukrainie-sprawdzamy-fakty/a-60927279> [dostęp: 27.02.2022].
- Fitzsimmons M. (2018), *Strategic Insights: Challenges in Using Scenario Planning for Defense Strategy* (30.01.2018), <http://ssi.armywarcollege.edu/index.cfm/articles/Challenges-in-Using-Scenario/2018/01/30> [dostęp: 16.06.2018].
- Gerasimov V., *The Value of Science in Prediction, Military-Industrial Kurier* (27.02.2013), <https://inmoscowsshadows.wordpress.com/2014/07/06/the-gerasimov-doctrine-and-russian-non-linear-war/> [dostęp: 7.12.2021].
- Hoffman F.G. (2007), *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies Arlington, Virginia, December 2007, http://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf [dostęp: 13.12.2021].
- Jones S. (2021), *Ukraine: Russia's New Art of War*, Financial Times, <https://www.ft.com/content/ea5e82fa-2e0c-11e4-b760-00144feabdc0> [dostęp: 15.12.2021].
- Koniec zarabiania na fake newsach (16.06.2022), <https://www.dw.com/pl/koniec-zarabiania-na-fake-newsach-unia-wzmacnia-walk%C4%99-z-dezinformacj%C4%85/a-62159630> [dostęp: 22.06.2022].
- Markiewicz S. (red.) (2019), *Scenariusz przebiegu konfliktu hybrydowego*, Warszawa: Akademia Sztuki Wojennej.
- Murray W. i Mansoor P.R. (red.) (2012), *Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present*, Cambridge: Cambridge University Press.
- NATO Strategic Communications Centre of Excellence, <https://www.stratcomcoe.org/> [dostęp: 22.06.2022].

- Nemeth W.J. (2002), *Future War and Chechnya: a Case for Hybrid Warfare*, Monterey, California. Naval Postgraduate School, https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/5865/02Jun_Nemeth.pdf?sequence=1 [dostęp: 13.12.2021].
- Projekt DISSIMILAR*, <http://dissimilar.ii.pw.edu.pl/> [dostęp: 14.10.2022].
- Raport – Źródła informacji Polaków* (24.01.2021), <https://ibims.pl/wp-content/uploads/2021/01/Raport-IBIMS-IBRIS-Zrodla-informacji-Polakow.pdf> [dostęp: 11.11.2022].
- Raport całościowy z badania: *Różnorodność treści informacyjnych w Polsce z perspektywy użytkownika*, opracowanie dla Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji przygotował zespół Centrum Badań Marketingowych INDICATOR pod kierownictwem prof. dr. hab. Jana Garlickiego z dnia 30 października 2015 roku, <https://www.gov.pl/attachment/b8c40008-8d74-440f-94ff-691fce1467b9> [dostęp: 03.03.2023]
- Raport: *Dezinformacja oczami Polaków*, DIGITALPOLAND, 2022, <https://digitalpoland.org/publikacje/pobierz?id=4f2e2116-82a6-47b5-a984-801b5e704b56> [dostęp: 3.03.2023]
- Szczygielska A. (2018), *Komponowanie zasobów wiedzy o konflikcie hybrydowym*, [w:] M. Wrzosek (red.), *Uwarunkowania funkcjonowania systemu rozpoznania wojskowego w warunkach wojny hybrydowej. Wnioski i doświadczenia*, Warszawa: Akademia Sztuki Wojennej, s. 195-210.
- Szczygielska A. (2019), *Wykorzystywanie wiedzy w budowaniu scenariuszy sytuacyjnych w siłach zbrojnych*, [w:] Sz. Markiewicz (red.), *Scenariusz przebiegu konfliktu hybrydowego*, Warszawa: Akademia Sztuki Wojennej, s. 53-67.
- The Helsinki Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats*, <http://hybridcoe.ru/> [dostęp: 22.06.2022].
- The NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence*, <https://ccdcoe.org/> [dostęp: 22.06.2022].
- Wojnowski M. (2015), *Koncepcja „wojny nowej generacji” w ujęciu strategów Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej*, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego, 7, nr 13, s. 13-39.
- Zarańska K.A. (2016), *Propozycja doboru kryteriów oceny jakości informacji w badaniach serwisów internetowych*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia, Vol. L, 2 Sectio H, s. 175-182.

KONFLIKT HYBRYDOWY – ANALIZA PORÓWNAWCZA ŹRÓDEŁ WIEDZY O ZJAWISKU

Streszczenie

Współcześnie kluczowe stają się zasoby niematerialne, związane z ludźmi oraz ich sferą mentalną. Priorytetowym kluczem do uzyskania przewagi staje się posiadana i zdobywana informacja oraz tworzona wiedza, jak też zdolność do jej wykorzystywania. Świadomie rozbudowywana przez oficerów Wojska Polskiego wiedza jest zasobem, wobec którego należy wykazać szczególną uważność. Szczególnie jest to istotne w sytuacjach zagrożenia militarnego oraz toczącej się wojny hybrydowej na wschodzie. Celem poznania preferencji w zakresie źródeł poszerzania swojej wiedzy przez oficerów przeprowadzono badania metodą sondażu diagnostycznego, gdzie narzędzie stanowił kwestionariusz ankiety. Wyniki badań obrazują źródła wiedzy o konflikcie hybrydowym, bariery w pozyskiwaniu informacji oraz zniekształcenia informacji w procesie poznawczym.

Słowa kluczowe: konflikt hybrydowy; działania hybrydowe; wojna hybrydowa; bezpieczeństwo; informacja; wiedza; kształtowanie zasobów wiedzy.